

AZ

ESZTERGOMI CORVIN-CODEXEK.

IRTA

KNAUZ NÁNDOR.

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA

1880.

~~2-73-2~~

3-64-5
20.163

E napokban azon hír járta be a lapokat hogy az esztergomi főegyházi könyvtárban, melyben »régibb feljegyzések után több kéziratnak kell lappangnia Mátyás királyunk dicső emlékezetü könyvtárából«, az újabb rendezés »napfényre juttatott egy ilyen nagybecsü művet.« Elmondja aztán a »felfedező«, hogy e codexet 1471. évben irták vagy másolták s hogy az »valóban a 15. század tipikus műve«; mintha bizony egy 1471. évben irt könyv más századnak műve is lehetne! Azt mondja továbbá, hogy nem volt módjában azt tartalmilag megvizsgálni; mert valószínűleg csak mások által lett figyelmeztetve reá, vagy az üvegen át pillantotta meg, hol az a nagyteremben egyéb könyvtári érdekességek közt kitéve van. Látni való tehát, hogy e felfedezés valami nagy fáradságba nem került, mindamellert nem azért szólalunk fel, mintha e felfedezés dicsőségét megirigyelnők, hanem mert a könyvtár reputációjának érdekében fel kell szólalnunk.

Már a mult évben egy helybeli lapban több cikk jelent meg e könyvtárról, mint »ismeretlen kincstárról«, mely cikkek ugyan az is-

meretlenség homályát e könyvtárról el nem vonták s csak arról tanuskodtak, hogy tulajdonképen maga a cikkirő ismerte legkevésbé e könyvtárt; azonban akkor még feleslegesnek tartottuk a feleletet, most azonban ez ügy már a nagy közönség elé kerülven, többé nem hallgathatunk.

Ezen cikkek és az újabb »felfedezés« után talán azt hiszik az olvasók, hogy e könyvtárban azelőtt csak úgy halomra hányva feküdtek a könyvek, hogy azt senki sem ismerte s hogy ki tudja, mily fontos és becses dolgok vannak még itt elrejtve! Meg vagyok győződve, hogy cikkirő soha sem látta előbbeni állapotában e könyvtárt, különben nem gondolná, hogy csak az újabb rendezés fogja napfényre juttatni a kéziratokat. Ez újabb rendezés nem azért vált szükségessé, mintha azelőtt e könyvtár rendezetlen volt volna, hanem mivel ezen, több részből álló könyvtár egygyé átalakított. Azelőtt ugyanis külön volt felállítva a primási könyvtár, külön a főkáptalani régi, — mely a régibb primások könyveit is magában foglalta, — és újabb könyvtár; továbbá külön álltak Kopácsy és Scitovszky primások könyvei, még Bathyányi primás nagybecsű kézirat-gyűjteménye. Ennyi osztályból állt azelőtt e könyvtár, de minden osztály rendezve és igen jó és bő leltárakkal volt ellátva, melyek száma a 20 vaskos folio kötetet meghaladta. De mivel e külön felállítás a keresést minden jó index dacára is nehézkessé tette s mivel e külön könyvtárakban igen sok munka kétszer, há-

romszor, sőt többször is megvolt: azon alkalommal, midőn a Simor János bibornok-érsek által ritka bőkezűséggel megalapított nagyszerű kép- és metszettár felállíthatása miatt a könyvtár az emeletről a földszinti termekbe szállított, e külön könyvgyűjtemények egy rendszeres könyvtárrá összesítették s a többszörös példányok elkülönítettek. Ez egyesítés és rendszerezés folytán az eddigi catalogusok használhatlanokká válván, szükségessé vált az új rendezés mellett az új leltározás is.

Ez a foganatba vett és teljesen még be nem végzett új rendezés oka és története s ez eléggé mutatja, hogy mily alaposan állíthatta cikkirő, hogy e könyvtárban több Corvin-codexnek kell l a p p a n g n i a s hogy egyet a rendezés n a p f é n y r e j u t t a t o t t. E könyvtárban azelőtt is minden könyv felállítva és leltározva volt; tehát napfényre juttatásról szó sem lehet s nagyon csalódik, ki azt hiszi, hogy itt olcsó felfedezéseket tehet. A mi pedig azon állítást illeti, hogy e könyvtár »ismeretlen kincstár«, ez csak üres frázis. E könyvtár is csak épen oly ismert, vagy ismeretlen, mint akár az egyetemi, vagy akadémiai, vagy egyáltalában mindazon könyvtár, melyeknek catalogusai ki nyomtatva nincsenek. Mindezen könyvtárakat tulajdonképen csak is a könyvtári tisztek ismerik s csak is ezek közvetítése mellett használhatja azokat az olvasó közönség. Hogy pedig az esztergomi könyvtárnak ritkább művei és kéziratjai az illető szaktudósok előtt már régóta ismeretesek voltak, azt Döbrentei Gábornak Kemp

Mihály akkori könyvtárnokhoz, és Toldy Ferencnek meg egyebeknek e sorok írójához intézett számos levelei eléggé tanusítják. Sőt cikkírónak sem kellett volna arra várni, hogy az itt »lappangó« kéziratokat az új rendezés »napfényre juttassa«; mert e könyvtárnak érdekesebb és ritkább műveit, ha jó emlékszem, már a harmincas években közzétette egy röpiven Pri-bely Ferenc könyvtárnok; névszerint pedig a szerinte lappangott Corvin-codexeket is régen megtalálhatta volna a »Religio« folyóirat 1856. évi folyamának I. félévi 3. és 4. számaiban, hol Ocsovszky Ferenc akkori könyvtárnok e könyvtár rövid történetét és ritkább műveit előadja; hanem hát persze hogyan lehetne mai világban fiatal íróinktól követelni, hogy még a »Religio«-t is ismerjék, vagy plane forgassák is!

Ezeket könyvtárunk reputációjának érdekében s a volt könyvtárnokok védelmére, kik közé magam is tartozom, szükségesnek láttam felhozni. S most, nehogy talán nemsokára ismét valaki újra felfedezze e codexeket, közlöm itt azok bővebb leírását, a többi codexeket pedig, melyek nagyobb részét már 1865. évben összeirtam és sajtó alá rendeztem, más helyen és más alkalommal fogom ismertetni.

I.

Az első 23 cm. magas és 16. cm. széles negyedréti hártýára van elég csinosan írva. Három önálló művet tartalmaz, melyek elseje ily címmel bír:

In nomine domini. Incipit expositio in

canticis canticorum a capite exordij reuelacio Gregorij pape vrbis Rome.

Végződik a 48. lapon ezen végsorokkal:

Cui inmensas gracias quo adusque viuimus reddamus, cui pro nobis tradito in mortem et resurgenti in immortalitatem nos ipsos et spiritum et corpus debemus Qvi Vivit Et Regnat Cvm Deo Patre In Vnitate Spiritus Sancti Devs per infinita Secula AMEN. 1469.

Első lapon egy diszes P betű van festve aranyhátteren ibolyaszínű keretben, maga a betű kéken van szinezve, közepét aranyozott hármasonalak foglalják el, fölötte három águ vereskék s aranybimbós virág, a lap hosszában pedig eléggé diszes, kék, zöld, veres, sárga és aranyozott virágkehely és csillaggal ékesített cifrázat látható. Azonfelül az első postquam szónak második betűje is igen izletesen van, bár a soron felül, veres és fekete színnel festve. Van továbbá a 3. lapon sárga háttérben s kék keretben egy veres O betű, mely nem oly diszes bár, de azért a szebb iniciálék közé sorozható. A 18. lapon pedig van egy veres, közepén fehér vonalakkal elválasztott I betű, melynek különösen az egész lapszél hosszában elterjedő s csak tollal készült igen finom cifrázata figyelemre érdemes. Ezeken kívül majd minden lap felső sorainak egyik-másik betűje, majd a sor elején, majd közepén, majd pedig végén nagy kezdőbetűnek van, de csak feketén festve, ezek közül egyik-másik igen jó izlésre mutat, mások ellenben nagyon is kacska-ringósak.

Az írás tiszta, élénk fekete, könnyen olvas-

ható, nagy, merev betűkkel, úgy írójá is elmondhatta volna, mit egy pozsonykáptalani codexnek írójá mondott a codex végén:

Stat mea scriptura, sicut corvo sua crura.

Sz. Gergelynek ezen műve a 15. században csak később, 1496. Bâselben, 1498. és 1499. Párisban, s Kölnben év nélkül jelent meg. (Panzer Annales Typogr. V. 229. l.)

49. l. E codex második műve ily címmel bír:

Incipit liber Encherideon dictus, quem composuit beatus Augustinus yponensis episcopus, scribens cuidam nobilissimo Laurencio eius erudicione cupiens illum esse sapientem secundum scripturas sacras.

Végződik ezen szavakkal:

Explicit dictus Encheridion grece, hoc est liber manualis latine, quem beatus Augustinus composuit. 1471.

Utána következik öt oldalon: Registrum super Encheridion Augustini secundum litteram alphabeti.

E műnek csak első D kezdőbetűje van színezve: sárga háttérben, veres keretben veresen színezett és ékesített betű, melynek közepét kék háttérben egymást háromszorosan átmetsző hármas aranyvonalak, az ezek által alkotott négy-szögeket pedig aranypontok által jelölt csillagok töltik be. E mű összesen 123 rövid fejezetből áll, melyek mindegyike egy nagy veres kezdőbetűvel van ellátva, azonfelül a fejezetek a kitett folyószámokon kívül még a lapszálon kisebb fekete,

de igen izléses kezdőbetűkkel vannak jelölve az alphabet rendje szerint. Továbbá a levelek felső közepén veres folyószámokkal van végig (1—33. l.) jelölve, mi arra mutat, hogy csak később kötött össze az előbbivel. Írása kisebb, mint az előbbié, de tisztább és tintája még feketébb, a registrum pedig apró, de igen éles betűkkel van nagy szorgalom- és béketüreással írva.

Sz. Agoston ezen munkája a 15. században ily cím alatt: Liber Enchiridion s. Augustini de fide spe et caritate... ad Laurentium primicerium ecclesie vrbice, év nélkül megjelent Kölnben Zellnél, Mainzban Fustnál és egyszer hely és év nélkül, valószínűleg Nürnbergben Kobergernél (Panzer f. h. V. 59. és IV. 90. l.)

85. l. E codex harmadik és utolsó műve ily címmel bír:

Hexameron Beati Ambrosij Mediolanensis Episcopi.

Végső sorai ezek:

Finis Hexameron beati Ambrosij episcopi Mediolanensis. Per me fratrem Maurum Eystatensem conuentualem In Scheyren Sub Reuerendo in xpo. patre et domino abbate Georio. Anno domini Millesimo Quadringentesimo septuagesimo tercio, Septima decima die mensis Marcij etc. etc.

Első kezdőbetűje J téglaveres keretben, finom fehér, ágakat jelző, vonalakkal élénkitett kék háttérben egészen arannyal van festve s bemélyesztett aranycsillagokkal diszítve; lapcifrázata veres, zöld, kék s arannyal van, de egyszerűbben színezve, azonkívül a lap szélein három

veres és két kék, középen arany ponttal ellátott kör kifolyó sugarakkal szemlélhető. E lap tulsó oldalán egy nagy J kezdőbetűnek írónnal jegyzett rajza látható. Továbbá a 97. és 103. l. két D., a 119. l. Q., a 129. l. V., és a 149. l. S kezdőbetűk láthatók, ezek csak egyszerűen veresen festvék, de hátterük igen finom és izléses tollrajzokkal van ékesítve, melyek alapgon dolata körből kifolyó küllök, vagy virágcsokrok, a 103. l. levő D betűnek egyenes szára mellé néhány tollvonással igen jó arckép van rajzolva. Ezekon kívül több kisebb, de csak egyszerű veres kezdőbetű találhatóik.

Írása nagyobb az előbbiénél, de nem oly éles és tintája is halványabb, ámbar szebb, mint az első cikké. Diszítésre azonban mind három közt az utolsó a legkiválóbb.

Sz. Ambrus e műve már egy évvel előbb, 1472-ben kinyomatott Augsburgban, megjelent még 1477. Majlandban, s hely és év nélkül (Kölnben L. Panzer f. h. V. 26. l.)

E codex összesen 167, ujabban számozott, levélből áll, a hártyalapok szépek, simák, de egyenlőtlenek, amint az ily codexekben többnyire előfordul. Az írás, bár a betűk nagyságra különböznek egymástól, annyira egy kéznek jellegét hordja magán, hogy bátran állithatni, miszerint az egész az utolsó cikk végén említett eistadteni frater Maurus írta Scheyernben, mely vagy négy mértföldnyire fekszik Münchentől s a bajor királyi családnak ősi fészke. Eredetileg ugyan nem egy codex számára volt írva, mert akkor, mint már említők, a második cikket nem

látta volna el önálló folyószámokkal. Azonban a kötés mégis az utolsó cikk iratása után azonnal eszközöltethetett, mert a fehér bőrboritéken máig is fenlevő igen szép, áttört munkájú, nyolc sark, két köldök és két kis kapocs nyilván a 15. századból valók, az eredeti kötésnek csak sarkbőre pusztult el. A hártyalapok hat- és ötösével (Sexterni, quinterni) vannak összehajtva, az első hatos csomagban a levelek bekötés alkalmával felcseréltettek, de erre az alsó lapszéleken már egykoru kéz figyelmeztet, így mindjárt a 2. lap alsó szélén olvassuk: verte folium vnum et invenies ad signum, ide rajzolt egy kezét, eféle figyelmeztetés olvasható még a 4. 8. 12. 16. és 18. lap alsó szélén. Még meg kell jegyeznünk, hogy frater Maurus másolás közben több hibát követett el, de melyeket már egy egykoru figyelmes olvasó a lapszéleken kijavított s a fontosabb helyeket Nota szóval megjelelte.

Ez tehát az első codex, mely ámbar kiállítását tekintve, méltán foglalhatott Hunyadi Mátyás könyvtárában helyet; de hogy valóban volt-e valaha e könyvtárban: azt sem rajz, vagy címer, sem egykoru feljegyzés nem tanúsítja; de bizonyítja ezt az első tiszta hártyalapon olvasható eme feljegyzés:

Hic liber ex Bibliotheca Budensi alatus (így) est ad Laurentium Fereczfy (kétségkívül tollhiba Ferenczfy helyett) Secretarium regni Hungarie: nunc vero possidetur per me Emericum Czobor Anno 1648. die 20. Julij.

Hogyan kerül az esztergomi könyvtárba, nem tudjuk. Könyvtári száma Ms. II. 3.

II.

A második codex 29 cm. magas és 22 cm. széles, ivrét alaku, részben két hasábos, erős, tiszta papírra van írva, de már az első codexszel összehasonlítani sem lehet. Kétségkívül a 15. századból való, de semmi diszitmény, vagy festés nem ékesíti; veres kezdő betűi is mind idomtalanok, egyszerű gyors, cursiv, elhányt írás apró betűkkel, összetömött sorok s az olvasást a szokatlan összevonások igen megnehezítik; egy szóval közönséges zárdai codex, melyről bajos elhinni, hogy Mátyás király azt fényes könyvtárában megtűrte volna. Lehet azonban, hogy e könyvtárnak is volt egy elrejtett osztálya, melyben ily szegényes codexek is helyet találtak. Hogy e könyvtárból való, azt a 16. l. levő eme feljegyzés tanúsítja:

Hic liber ex Bibliotheca Regum Hungariae Budae existenti est allatus. Anno a nato Christo 1.6.1.5. Et mihi Paulo Ruber Praeposito Beatae Mariae Virginis de Saagh et Sancti Thomae (t. i. esztergomi) dono datus per Egregium Martinum Stepp, Civem Comaromiensem.

Budán káptalani s több zárdai könyvtárak is léteztek, ezek könyvei is a török rablás alkalmával részint elpusztultak, részint idegen kezekre kerültek; hát ha ezek egyikéből került ki e könyv? Mátyás király könyvtárának oly nagy híre volt, hogy minden Budáról került könyvet könnyen neki tulajdoníthattak. Egyébiránt miután Budáról került ki, ha nem volna is

Mátyás könyvtárából, mint hazai irodalmi terméket, nagy becsben kell azt tartanunk.

Az első levelek hiányzanak s így az első cikk címét sem ismerjük; rövid fejezetekből áll, melyeknek fenlevő elseje ily címmel bír: *De essentia divinitatis*. Nehány fejezet után következik: *de cognitione sancte trinitatis*. Végző három fejezete pedig ez: *Confessio qualiter xpus. (Christus) humano generi subvenire dignatus est in fine seculorum*. — *Quod vna persona sit xpus. in deo et in homine inseparabilis*. — *De vtraque natura in xpo*. Végződik pedig *Oratio pulcherrima* című hosszabb imával, mely után folytatólag következik a 8. levélen:

Incipit aurei liber Augustini de spiritu et anima.

Ez is rövid fejezetekből áll s a 16. levélen ezen szavakkal végződik:

Nil enim in corpore alicuius vicinius esse potest, quam id, vbi post sensum vis ymaginandi concipitur, quod quidem in tantum sublime est, ut quidquid supra illud est, aliud non sit, quam ratio. — *Explicit.*

Tehát az első cikk is valószínűleg sz. Ágoston egyik kisebb műve. E második cikk szerző egyéb kisebb tractatusaival már 1472. évben megjelent hely nélkül. (Panzer f. h. IV. 8-ik l.)

17. l. Incipit aurissa fratris Jacobi de Sareponth, quam qui intelligit, potest loqui de Theologia, quid vlt (vult.)

Szerző e szavak szerint nagyra volt e rövid tractatusával, mely a 25. l. végződik, ezen

talán hozzá tartozó végcikkkel: *Modus sermocinandi in capitulo*. Szerző úgy látszik tractatusával együtt mindeddig ismeretlen, legalább én sehol sem találtam. E körülmény codexünk becsét igen emelné.

Ugyane 25. levél tuloldalán minden cím nélkül következnek prédikációk pünkösdről, aztán a 31. l. *Sermo de resurrectione*. 40. l. *de passione sermo*.

47. l. *de resurrectione sermo*.

51. l. ugyan erről.

55. és 62. l. Karácsonyra beszédek. Innen a 69. levélig halványabb az írás.

69. l. A jó pásztorról. Innen a 88. levélig apróbb, de szebb és feketébb az írás.

78. l. Kisasszony napjára.

83. l. Krisztus követéséről. Itt a lap szé-
lére van veresen írva: *lege pulcrum*.

85. l. következnek intelmek szerzetesekhez, még pedig, mint a szöveg tanusítja, dömésekhez. Szerző is dömés volt, mert a 86. l. ezek olvashatók: *Vt ergo maiorem ac fertiliorem affectum ad ordinem fratrum predicatorum habere velitis, pauca ex legenda beatissimi patris nostri s. Dominici, fundatoris preclari ordinis nostri conscribere proposui* Ezen beszédek válogatott közönség, sőt valószínűleg valamely egyetem tanári testületéhez voltak intézve; mert az első beszédben (25. l.) így címezi hallgatóit: *patres et domini prestantissimi*; a 78. l. pedig még világosabban így: »*Celeberrimi ac prestantissimi patres, doctores eximii,*

insignes (igy) magistri, domini ac fratres universi. Azonban fájdalommal kell megjegyeznünk, hogy a szerző nem magyar, hanem francia dömés volt; mert a 69. levélen levő beszédét a rheimsi érsek előtt tartotta, kit ezen szavakkal szólít meg: *o bone pastor, o reverendissime pater, sancte sedis huius remensis antistes*.

89. l. **Alphabetorium**, mely így kezdődik: *Ad honorem omnipotentis dei aliquos modos et vias pro elevatione mentis ad deum propono conscribere s végződik a 105. lapon eképen: Explicit alphabetorium diuini amoris, ex dono dei et ex fonte ordinis karthusiensium et cetera*. Hogy szerzője is karthausi volt, azt e tractatusnak eme végsorai bizonyítják: *Et qui hoc legerit, exoret pro ordine karthusiensium, ex quorum fonte hec procedunt. Item exoret et pro omni ordine et statu tocius Romane sancte matris ecclesie altissimi, qui pro institutione ordinis karthusiensium, in solitudine degencium et pro dono huius libelli sit nunc et semper in secula seculorum benedictus. Amen.* — E 89. levéltől végig ismét más és kéthasábos az írás.

105. l. Minden cím nélkül folytatólag kezdődik aquinói sz. Tamásnak a 112. l. levő végiratban így címzett műve:

Explicit summa de articulis fidei et ecclesie sacramentis, edita a fratre Thoma de Aquino ordinis fratrum predicatorum, et est finis.

Sz. Tamás ezen munkája már a 15. szá-

zadban, elkezdve 1475. évtől 11. kiadásban jelent meg (Panzer f. h. V. 40. l.)

113. l. Gerson Jánosnak a 148. l. végsoraiban így címzett műve kezdődik:

Explicit tractatus de salutacione angelica, editus per egregium doctorem Johannem de gerson etc.

E munka a 15. században, külön legalább, meg nem jelent, ha csak ezen hely és név nélkül, de Kölnben megjelent mű nem rejlik alatta *Sermo de conceptione Virg. Mariae* (Panzer f. h. I. 343.) Ámbár ez ellen tanusít e műnek nagysága, a tractatus cím, meg az, hogy fejezetekre van osztva.

149. l. Incipit tractatus de peccato originali, editus a fratre Egidio Romano, ordinis fratrum Heremitarum sancti augustini.

Végén a 160. l. *Hec reperi in libero (?) in vno libro de praga.*

Szerzőjét tulajdonképen *Aegidius Columna*, vagy *de Roma* nevezték s e munkája megjelent 1479. Oxfordban. (Panzer f. h. II. 243. l.)

Evvel végződik e codex, melynek véglevelei penész által szenvedtek, préselt bőrbe van kötve, de e kötés legalább egy századdal későbbi.

III.

E két kéziraton kívül van könyvtárunkban még két ősnymat is, melyek a beirt jegyzetek szerint szintén Hunyadi Mátyás könyvtárából kerültek ki.

Ezek egyike *Titus Livius* históriája, nagy, vastag papírra két hasábon nyomva, latin betűkkel; nyomása tiszta, fekete, de nem elég éles, az i betűkön mindenütt hiányzanak a pontok, a kezdőbetűk helye mindenütt üres, vagy is e könyv nincs diszítve, illuminálva. Alakja folio, nagy lapszélekkel; folyó számok és ivjegyek hiányzanak. Első levelei kitépvek, még pedig már ősidóktól fogva, mert a mostani első levélre már egy 17. századi kéz ezeket jegyzé: *Desideratur prima et secunda Decas; Item. Decadis tertiae primus liber.* A mostani 5. levélen kezdődik: *T. Livii Patavini historici de secundo bello Punico Liber II.* Szerencsére véglapja megvan, melynek végsorai így hangzanak:

Aspicis illustris lector quicumque libellos

Si cupis artificum nomina nosse: lege.

Aspera ridebis cognomina teutona: forsan

Mitiget ars musis inscia verba virum.

*Conradus Suenheim: Arnoldus Pannartzque
magistri*

Rome impresserunt talia multa simul.

*In domo Petri de Maximis
M.CCCC.LXXII. die XVI. Julii.*

E végsorok szóról-szóra egyeznek a Panzer által (f. h. II. 430. l.) közölt 1472. évi római kiadás végsoraival, mely kiadásnak ily címe van: *T. Livii Patavini Historiarum Romanarum Decades tres*; de épen ez utolsó két szó mutatja, hogy még sem lehet ugyanazon ki-

adás, habár ugyan egy napon fejeztetett is be a nyomtatás; mert a mi kiadásunk nem három, hanem négy decasból áll, a harmadik decas utolsó, vagyis 10. könyve de secundo bello Punico végződik a mostani 128. levélen, mely után minden végirat nélkül kezdődik a 129. levélen: T. Livii Pat. historici de bello Macedonico et Asiatico decadis quarte Liber primus. Ezen negyedik decas is tíz könyvből áll. Tehát ez okvetlenül más, bővebb kiadás a Panzer által említetténél s mivel Panzer nem ismeri, mindenesetre a nagyon ritka kiadások közé tartozik. A lapszélekre egykoru olvasó számos jegyzeteket írt, melyek részint nyelvészeti, részint geographiai érdekűek; így például a 63. l. a szövegben előforduló *venisse* szót így értelmezi: *venditum esse*; a 66. lapon mondja: *Institit ab isto insto est preteritum*; a 76. l. a szöveg ezen szavaira: *Dona tulere togam et tunicam purpuream*, megjegyzi: *nota, quod toga et tunica purpurea erant vestimenta regalia*; a 152. l. megjegyzi: *argentum infractum est in massa, quod nondum est in aliquo opere*. Geographiában jártasságát így tanúsítja: a 64. l. a szövegnek e szavaira: *porta Capena* megjegyzi: *quod nunc dicitur porta sancti pauli*; a 75. l. mondja: *Herdonea oppidum in apulia és Merapontum dicitur hodie Turris maris in basilicata*. Már e jegyzetek is mutatják, hogy írójuk nehezen volt magyar, mit még inkább

bizonyít az, hogy a 66. l. a *Caduceator* szót így értelmezi spanyolul: *lo araldo*.

Deszkakötése félig préselt bőrrel van bevonva s egyik csattja, mely a kötéssel együtt egykoru, még megvan. Könyvtári száma: Inc. I. 24.

Hogy Hunyadi Mátyás könyvtárából való, azt a tábla bellapján olvasható eme feljegyzés tanúsítja: Anno 1616. die 20. Martij Generosus dominus Joannes Chethenj Tricesimator Vacientis Suae Maiestatis Ces. in signum bonae voluntatis Compatri suo charissimo Reverendo domino Georgio Vasvary Abbati de Saar, Lectorj Ecclesiae Jauriensis, ejusdemque ac Ecclesiae Strigoniensis Canonico et Parocho Vyvariensi (Érsekujvár) dedit opus hoc T. Livij ex Bibliotheca Regum Hungariae Budapestum.

IV.

A legérdekesbet utoljára hagytam. Ez egy roppant, 48 cm. magas, és 33 cm. széles, igen szép erős vastag papírra két hasáiban nyomott könyv; címe a tábla külsejére ragasztott hártya-szeleten egykoru kéztől így van felvirva: *Anterior pars Pantheologie*. Szerzője *frater Raynerius de pisis ordinis predicatorum* s kijött Nürnbergben Coburger Antalnál 1477. pridie idus februarii. Ezt a második hasonló nagyságu kötetnek végsorai tanúsítják. Azonban mi itt csak az első kötetről fogunk szólni.

Cimlapja nincs s kezdődik ezen szavak-

kal: In primam tabulam sequentem super pantheologia prefatio quedam. Az első 30 levélen bő tartalom van, a 31—32. levelek üresek, maga a mű kezdődik a 33. levélen ismét minden cím nélkül ezen szavakkal: Ad reverendissimum in christo patrem et dominum B. miseratione divina sancte romane ecclesie dignissimum Episcopum Cardinalem sabinensem, placentinum vulgariter nuncupatum, protectorem singularissimum ordinis predicatorum, fratris Jacobi florentini ordinis minorum prefatio in sequens opus fratris Raijnerij de pisis ordinis predicatorum incipit. E mű betürendben tárgyalja az összes theológiát, első cikke: absolutio, utolsó pedig: Quid sit iustificatio impij. Minden egyes betü után az e betü alatt tárgyalt cikkekről külön tartalom van. Ennyit tartalmáról. A munka kiállítása igen diszes, tiszta, éles, élénk fekete nyomat, számtalan kék vagy veres, azonkívül 114 nagyobb kék és veres kezdőbetüvel, melyek azonban művészeti szempontból nem épen nagybecsűek. Összesen 439 levélből áll, de folyószámokkal nincs ellátva s az ivjegyeket is csak egykoru kéz írta be. E kiadás könyvészeti szempontból nem a legnevezetesebb; mert ez csak a negyedik kiadás; először ugyanis megjelent 1473. évben Nürnbergben, aztán 1474. ugyanott, 1475. Augsburgban s jelen kiadásunkkal egyidejűleg megjelent Mainzban is. (Panzer f. h. V. 362. l.) s azért nem is tartozik az a legdrágábbak közé, legalább Rosenthalmünchener antiquarius XXII. számú catalogusának 286. lapján e szóban levő első kötetet (igaz ugyan, hogy nem teljes) csak

43 markon árulja. De azért e könyv ránk nézve mégis felette becses és egész kis története van. Ugyanis 1480. jan. 25. meglátogatta Hunyadi Mátyás, neje Beatrix s ennek fivére János bibornok s pápai követ kíséretében, ki ez évben az esztergomi érsekséget is elnyerte, a veszprémmegyei lövöldi (ma Városlőd) karthauzi zárdát s ott éjjelezett is a zárdaugyönök cellájában, miután a követ előbb pápai hatalmazással megengedte, hogy a királyné és komornái a zárdába beléphessenek s hogy a vacsoránál a rend szigora ellenére hust is szabadjon feltálatni. Harmadnapra az eltávozás után a király halálra megbetegedett, azonban még is felépülvén, hálából e zárdára részére vette ezen könyvet, azután két cella építésére adott 400, később ismét 200 forintot, vett nekik több könyvet, és segítette őket a halastó és könyvtár felépítésében s egyéb ajándékokat is adott e zárdának.

Mind ez érdekes és eddig teljesen ismeretlen adatokat könyvünk első tiszta levelének ezen, veres tintával írt, jegyzete eképen mondja el:

Iste liber est domus vallis sancti Michaelis archangeli in leveld ordinis Cartusiensis, Emptus eidem domui per Inclitum regem Mathiam Anno domini 1480., Quo anno cum domina Regina Beatrice, contorali sua visitavit et pernoctavit in predicto claustro, in festo Conversionis sancti pauli

(jan. 25., mely ez évben keddre esett.) *Concomitante Reverendissimo et illustrissimo domino Johanne, filio Incliti regis sicilie sive Neapolis, Cardinali et conservatore ordinis Cartusiensis, Legato a latere misso, Qui etiam dispensavit auctoritate summi pontificis super ingressu inclite regine et suarum pedissequarum ad monasterium ibidemque pernoctare in cella procuratoris, Et super esu carniarum in cena in dicto monasterio contra ordinis rigorem. Quibus a monasterio recedentibus, tercio die ipsum dominum regem subsecuta fuit tam gravis infirmitas, ut de eius vita desperaretur; sed tandem per orationes fidelium dominus misertus est eius. Et donavit ad edificia duarum cellarum primo cccc florenos et iterum cc et exposit emit plures libros et donavit plura ad edificia piscine in alia Leveld et ad edificium librerie et plura gratuita domui fecit. Ideo felix sit memoria eius. Amen.*

Megjegyzendő, hogy e felirat kétségkívül egykoru, tehát teljesen hiteles; sőt hogy a kétségnek még csak árnyéka se férhessen hozzá, még egy más bizonyítékkal is bír könyvünk; tudniillik a 34. levélnek alsó szélére festve van Mátyás királynak 86 mm. magas és felső szélén 46 mm. széles, négy veres mezőre osztott cimere, mely a felső jobb és alsó bal mezőben a cseh oroszlányt, az alsó jobb és felső bal mezőben pedig a magyar négy pólyát ábrázolja fehér színnel, a négy mező közepét külön kis kék vértén Mátyás családi cimere, az aranyozott fekete sziklán álló, aranyozott szárnyu és szemü

s aranygyűrűt tartó holló foglalja el. A korona egészen elűt a magyar sz. korona szokásos rajzaitól s inkább püspöksüveg alakú, tetején a kissé balra hajló kereszttel, szintén veresre van festve, alul arany abronccsal, melybe drágakövek festvék veres, kék és fehér pontokkal, ez abroncs felett s a korona körül és közepén keresztül egymásba folyó arany diszitmények, a korona közepe táján pedig jobbról és balról két kék pont fel és lenyuló fehér sugarrakkal látható. A koronát és cimert, két, sarkig érő hosszú ruhába öltözött, fedetlen fejű, hosszú haju és kiterjesztett szárnyu angyal tartja, kik közül a jobbik aranyozott kék ruhával és veres szárnyakkal, a bal pedig megfordítva veres ruhával és kék szárnyakkal van festve.

Van még ugyan e levélen egy nagy A kezdőbetű, melylyel az első cikknek első szava (Absolutio) kezdődik, maga a betű zöldre van festve négy kinyiló, kék és veresre festett szárrakkal, de a félkörre elhajló betűnek közepét egy igen érdekes festmény tölti be, gótives boltozat alatt alacsony támszéken, lábait vánkoston nyugtatva ül egy pap, hosszú, aranyos ráncokban lefolyó kék ruhában, fehér nyakgallérral, haja szőke, de fejének több mint fele az akkori divat szerint tonsura alakban kopasz, rövidre nyírt szürke bajusz és szürke szakállal, arca élénk veres, két kezét imára emelten tartja, lábainál nyitott könyv fekszik, közvetlenül előtte halvány ibolyaszínű hosszú ruhában, hosszú szőke haju s piros arcu nő térdel összekulcsolt kezekkel, háta megett pedig törpe torzalaku

narancsszinü ördög iparkodik két kezével kiterjesztett láncot vetni reá, míg az e mellett veres ruhában, s kiterjesztett veres szárnyakkal álló angyal két kezével áldást mond reája. E kép tehát az absolutiót ábrázolja.

Már akár maga Mátyás király készítette, mint valószínű, e két festményt, akár magok a hálás karthauziak festették azokat, ránk nézve, mint hazai mű, oly annyira becsesek azok, hogy ámbár műbecsre nézve csak másodrangúak, fentartjuk még is magunknak, azokat más alkalommal rajzban is közzétenni.

E nagybecsü könyvnek préselt bőrrrel bevont, s egészen ép eredeti deszkakötése is megvan még, igen díszesen ciselirozott sarkok és köldökökkel, köttetési idejét pedig az igen szép csattokba négyszer bemélyesztett 1478. év mutatja.

Hogy mikép került e könyv könyvtárunkba, azt az első levélnek e jegyzete tanúsítja:

Per Venerabilem quondam Nicolaum de chergo Archidiaconum Barsiensen et canonicum ecclesie Strigoniensis, Ecclesie sancti Nicolaj Tyrnavie fundate (hol akkor az esztergomi káptalan tartózkodott) Anno domini Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo octavo In testamento legatus. (Könyvtári száma: Inc. I. 1.)

